

Resum

Diàriament, reforcem la idea que el Brasil és el país del futbol. No obstant això, darrere d'aquest discurs hi ha estructures molt precàries quan es tracta d'arxius documentals en clubs esportius. En general, els arxius són poc reconeguts, dins i fora d'aquestes institucions, encara que siguin fonamentals per a l'avanç de temes que transiten per l'imaginari esportiu. En aquest sentit, demostrarem l'avanç en el debat sobre la lluita contra el racisme al futbol, a partir d'una profunda recerca en els arxius d'un club. L'objectiu d'aquest treball serà demostrar que la lluita contra el racisme en l'esport brasiler es constitueix molt més en accions de màrqueting que, efectivament, en un esforç per canviar les estructures racistes.

Racismo y fútbol: Inconsistencias del discurso sobre la lucha contra el racismo a partir de la indagación de archivos

Ricardo Pinto dos Santos, doctor en història comparada (PPGHC/IH/UFRJ)

Sense por d'equivocar-me, puc afirmar que el futbol és l'esport del segle XX. El futbol és l'esport que genera la mobilització més gran de persones al món i, per tant, el que produeix la major xarxa de connexions amb la societat. A més, s'ha convertit en un dels grans productes de la contemporaneïtat. Com que mobilitza cada vegada més persones i, sobretot, mou cada vegada més xifres econòmiques, el futbol ha acabat convertint-se en un esdeveniment en si mateix, ja que cap altre esport involucra xifres que ens permetin fer una comparació.

Al Brasil, aquest escenari també es confirma. Amb la consagració brasilera a partir de la conquesta del campionat mundial per tercera vegada, el 1970, el país assumeix un lloc destacat al món del futbol. Com a resultat, els jugadors brasilers es van tornar «mercaderies» cada vegada més costoses i, en conseqüència, el futbol va esdevenir un dels negocis més rendibles dels nous temps, també al Brasil.

No obstant això, malgrat el seu protagonisme en el panorama esportiu mundial i, en particular en el cas del Brasil, la importància d'aquest esport en la construcció de l'imaginari del que seria ser brasiler, el que es confirma, a grans trets, al país i a l'exterior, és que només una petita part dels agents involucrats comparteixen l'enorme volum de diners que mou aquest joc.

En aquesta estructura completament desigual, els projectes relacionats amb la història, la memòria i la preservació de patrimonis, dins d'un club de futbol o d'altres institucions, són descartats rutinàriament perquè no presenten «resultats» immediats ni beneficis econòmics per als clubs. Així, encara avui, temes com el racisme es continuen entenent des d'una perspectiva constituïda,

bàsicament, per recerques realitzades fora dels clubs i, sobretot, per mirades precipitades sobre el tema, fruit d'una lectura poc profunda, marcada majoritàriament per la passió pel club i per les històries explicades per periodistes esportius que, en general, reproduïxen aquests «contes» futbolístics com a veritats absolutes.

Al Brasil, s'hi pot trobar una història en l'imaginari dels clubs amb relació a la lluita contra el racisme. En general, els clubs participen en aquest debat perquè, en algun moment de la seva trajectòria, han permès l'ingrés de negres a les seves files d'esportistes. Per això, insisteixen a autolegitimar-se com a pioners en la lluita contra el racisme esportiu al Brasil.

Tanmateix, l'experiència dins dels arxius dels clubs i, principalment, a través d'una perspectiva millor definida sobre el que seria el racisme a l'esport i, en particular, allò que representa la lluita antiracista en aquest escenari, permet verificar que al Brasil no hi ha hagut una veritable lluita contra el racisme a l'esport.

De fet, el que observem a través dels documents és un complet silenci respecte a les qüestions racials. Contràriament al que afirmen els clubs, l'entrada de negres va provenir, fonamentalment, de la necessitat de construir equips bons i guanyadors, i no d'un moviment d'ajuda o suport a la població negra en general.

A més, indagant en els seus arxius, es va constatar que els clubs que s'autoreconeixen com a pioners en aquesta lluita també van prendre mesures de distinció social/racial que comprometen definitivament el discurs de la lluita antiracista. No és estrany que alguns clubs hagin adoptat postures molt restrictives a l'hora d'habilitar l'accés als seus arxius.

Finalment, igual que avui, la lluita contra el racisme en l'esport brasiler ha estat lligada a accions de poca o gens efectivitat d'articulació amb la població negra. En general, les activitats que busquen visibilitzar la lluita contra el racisme —com les pancartes portades al camp de joc— representen més aviat accions de màrqueting i no un canvi en l'estructura racista que s'imposa.